

RUDOLF PROCHÁZKA:
POLITICKÝ PROFIL T. G. MASARYKA.

U příležitosti životního jubilea analysovala se mnoho jedinečná osobnost presidentova, studovala se pod nejrůznějšími hledisky, rozkládala na jednotlivé stránky a členila ve svém historickém vývoji. Přitom objevovaly se přirozeně rozpory mezi těmi příčnými i podélnými řezy jednotného, nedělitelného živého organismu — a kritikové nechápali, že jsou tu oběti nesnázi, které si sami natropili. Jako není Masaryk zvlášť filosofem, zvlášť vychovatelem, žurnalistou, politikem, státníkem, tak není také jiný na počátku a jiný na konci své kariéry. Není prudkých přelomů v jeho životě, nemění se jinak než organicky, nemění se on, jeho charakter, jeho způsob nazírání, jeho postoj k věcem, nýbrž mění se jeho prostředí, poměry a tím i jeho úkoly. Není možno porozumětí presidentovi Masarykovi, neporozuměli-li jsme dříve Masarykovi-profesorovi a není žádného rozporu mezi Masarykem realistou a Masarykem revolucionářem pro toho, kdo pochopil smysl a hloubku jeho kritiky.

Masaryk je nejprve i konečně sebou samým, tou osobností vzácné ucelenosti, plnosti a životní síly, kterou jsme měli příležitost obdivovati při dovršení osmdesáti let. Projevuje se ve všech oblastech lidského poznání a práce, chce všechno vědět, všude se uplatnit. To neodolatelné puzení do světa mezi lidmi, k tomu, co je zajímavá a zaměstnává je charakteristické pro Masaryka od nejútlejšího mládí. Ale musíme hned dodat, že není to jen živelná aktivita, zvědavost a činorodost sama, charakteristické je pro něho dále, že toto životní puzení je od počátku neobyčejně vážné a opravdové, je to činnost *ukázněná a odpovědná*. Masaryk je od počátku ovládnut dvěma zásadami: pravdy a spravedlnosti. Chce poznat věci jak jsou, pochopit lidské dění v jeho souvislosti a konec konců i cíl všeho našeho snažení, tedy boží úmysl. Na druhé straně chce zařídit život podle poznané pravdy, nejprve u sebe, nemohl by býti přísný k jiným, kdyby byl laxní k sobě, myslí však o životě obecně, neomezuje se jen na sféru individuální, a to je třetí charakteristický znak, který jej právě označuje za politika. Masaryk nepředělává, nenapravuje a nezdokonaluje jen sebe nebo své bližní jako jednotlivce, nýbrž *míří na společnost*, vidí člověka jako občana státu. Vyžaduje jednat podle přesvědčení, žít podle poznané pravdy. Již jako student na gymnasiu dostává se do konfliktu svědomí a prohlašuje přímo do očí řediteli ústavu, že kdo jedná proti svému přesvědčení je lump. To byla první revoluce Masarykova. Skončila navenek jeho porážkou, je z ústavu vyloučen. Ale zároveň nabývá tím cenného poznání, že právě instituce, lidská zřízení a zákony vyžadují změny. Získávat pravdu a držet pravdu, žít ve shodě se svým svědomím a zjednávat průchod spravedlnosti není možno jinak, nežli budou-li zákony lépe upraveny ve smyslu liberálním a sociálním, je nutna občanská reforma a pokrok společnosti. Člověk mimo společnost je abstraktum, není ničeho takového ve skutečnosti.

Masarykovo myšlení a cítění je podstatně *praktické a společenské*, věda pro něho nikdy nebyla cílem sama o sobě, měla smysl a hodnotu jen jako cesta k pravdě a prostředek spravedlnosti. Je příznačné, že jeho první vědecký a habilitační spis se zabývá sebevraždou jako hromadným zjevem moderní společnosti a jeho základní práce jako profesora filosofie týká se konkrétní logiky. Masaryk nezajímá se o čistou theorii a nezdržuje se v oblastech idejí. Už za universitních studií obrátil se od klasické filologie ke studiu moderních jazyků, k historii, právům a pak ke státovědě (snil také o tom státí se diplomatem), národnímu hospodářství a sociologii na jedné straně, k psychologii, ethice a filozofii náboženství na straně druhé. Již ve Vídni, kde účastní se horlivě studentského života a ruchu v národním středisku »Slovanské besedě«, odsuzuje passivní odpor českých poslanců, tenkrát jediný prostředek státoprávního zápasu, a zabývá se větší prací o pokroku a vývoji lidstva. Je zajímavé, že zde příští proslulý pokrokář a zakladatel české strany pokrokové vyslovuje se velmi kriticky o pokrokařství a upozorňuje, že vše nové nemusí již proto býti lepší. Není to však opatrnost a nedůvěra ku změnám a hnutí kupředu, co zde mluví z Masaryka, nejsou to typické znaky konservatismu, nýbrž

je to jeho příznačná *přísnost a opravdovost*, obrací se už zde proti fráзовitosti a proti hluku, který se právě tenkrát začal tropit s osvětou a pokrokem, za vlády povrchního vídeňského liberalismu. Bojuje proti předsudku, neupřímnosti a duchaprázdnosti, ať je jakkoli maskována.

Proto také nepřekvapuje, že hned po přesídlení do Prahy, kam byl povolán roku 1882 na právě rozdělenou universitu, zakládá vědecký časopis »Atheneum«, který se liší podstatně od akademických publikací tohoto druhu živým zájmem o životní otázky národa a společnosti. Z »Athenea« vyšel známý spor o pravost rukopisů zelenohorského a královédvorského, který Masaryk sice nezahájil, ani sám nevedl (byla to odborná otázka filologů a paleografů), ale který probjoval do důsledků, dodav mu *zásadního, mravně politického významu*. Podle jeho přesvědčení nebylo dobré ani trvale možné, aby národ opíral celou svou víru a čerpal všechnu svou energii z klamu. Léčení pravdou je ovšem trpké, ale lépe zakročit včas a postarat se o nápravu zevnitř, nežli vyčkávat, až přijde katastrofa, která strhne s sebou celou budovu národní kultury. Masaryk národu nic nebral, rukopisy mu vzala odborná vědecká kritika, ale jakmile se sám přesvědčil, že rukopisy jsou falsa, považoval za svou povinnost a za národní potřebu říci to hlasitě a illusi rozplýliti právě proto, že na lži nemůže nic spočívat, nejméně již sebevědomí a život celého národa. Masaryk vystupoval v rukopisném boji jako politik, jako hlasatel národní mravnosti a národního zdraví. Byla to také revoluce, revoluce proti národním předsudkům a modlám, vyžadující nemenší odvahy a neméně bolestného rozhodování, nežli později revoluce krvavá. Musil bořit, co bylo přežitkem, balastem, škodlivinou, co bylo zralé k pádu, ale zůstávalo a překáželo volnému rozvoji a vzrůstu nového života. *Co Masaryk během několika let v Čechách provedl, byl tak dobře převrat, jako to, co provedl za světové války.*

Zastal národní společnost idylickou, starosvětskou, ochablou dlouhým marným »trpným odporem«, žijící výhradně z historismu, z nekriticky opakovaných a vykládaných dějin, namnoze z ilusí a snů. Masarykovi nešlo právě v takovém rukopisném boji o pouhou otázku z literární historie, nýbrž o zásadu nehledat základy národní existence a prameny národní energie v minulosti a dokonce ne v neskutečné, nepravdivé minulosti, nýbrž hledat je v sobě, v přítomnosti a v tvrdé zdravé práci. Proto napadal také pouhé spolehání na staré státní právo, jako by už pouhé úpisy mohly dědicům zaručiti statky, když nebudou s to dokázat, že si jich *zaslouží*, že si jich dovedou případně *vydobýt* a také na nich *řádně hospodařit*. Hlásal: nic vám nepomohou sežloutlé pergameny, nepřijde vám také žádný Mesiáš od východu, nepomůžete-li si především sami, nebudete-li pracovat, růst a prospívat ve všech oborech lidského vědění a snažení. Roku 1887 založili někteří přátelé a žáci Masarykovi čtrnáctidenník, později týdeník »Čas«, který počal velmi radikálně, často až daleko přes úmysly mistrovy bořiti modly a předsudky národního života a zaváděl kritiku až do pochybovačnosti. Proto Masaryk ujal se o dvě léta později se svými nejužšími spolupracovníky drem Kaizlem a drem Kramářem sám vedení »Času« a obrátil se docela konkrétně proti zlořádům oficiální české politiky. Proti falešnému vlasteneckému deklamátorství a fangličkářství, proti autoritářství a závislosti na šlechtě, konservativním velkostatku a pro pokrok kulturní a sociální.

Že kritika Masarykova byla docela pozitivní a nalézala v tehdejší společnosti, zejména ovšem mezi mladšími lidmi, velký ohlas, to je patrné z toho, že obě velké tehdejší strany vyjednávaly s Masarykem a jeho skupinou o vstup a mandáty. V roce 1890 došlo k programovému sjednocení s Mladěchy. »*Realisti*«, jak se přívrženci Masarykovi nyní nazývali, byli pro české *státní právo*, zakládali je však nejen historicky, nýbrž především *přirozeně*, zdatností a činorodostí národa, odmítali konfesijní školu a žádali pozornost pro sociální otázky. V památných *volbách roku 1891*, které smetly staročeskou stranu, byl Masaryk také zvolen v jihozápadních Čechách. Zde pronesl svůj pozoruhodný politický projev (ve Strakoněcích), v němž vyjádřil celý obsah moderního českého úsilí o samostatnost. Odsoudil dosavadní metody, ať již to byl trpný odpor ve vleku konservativní šlechty, nebo boucharonství nacionální fráze a zastával *program Palackého*: federalisaci Rakouska v zájmu všech národů i vlastní existence říše. Hleděl dokázati českým Němcům, že uskutečnění státního práva poslouží i jim a upo-

zorníval Vídeň, že jediné přestavba říše v duchu národním a liberálním může zabránit katastrofě. Podobně mluvil i v parlamentě, kde jej poslanec Menger za to nazval velezrádce. Masaryk prohlašoval, že nemáme žádné nenávisti k Němcům a že jim ve svém státě chceme poskytnouti úplné rovnoprávnosti, ale že musíme trvati na vlastním státoprávním útvaru, neboť jediné tak dosáhneme svobodného a plného rozvoje, které jsou základním právem každého národa. Také již tenkrát na počátku let devadesátých všimá si Balkánu, cestuje po Bosně a Hercegovině a kritizuje v delegacích ostře tamní režim. Jeho politické působení skončilo však záhy (1893) složením mandátu pro nespokojenost s poměry ve straně mladočeské.

Masaryk cítil patrně, že musí dodati své politické praksi ještě *hlubšího myšlenkového založení*. Potřeboval času ku své literární a národně výchovné práci a ukázalo se, že ho také dovede využití. Vydává rychle za sebou velká a bohatá díla »*Českou otázku*«, »*Naši nynější krizi*«, »*Sociální otázku*« a životopis »*Karla Havlíčka Borovského*«, ve kterých ukládá celou filosofii dějin českého národa, staví současníkům před oči smysl národního života v souvislosti generací a ukládá na základě toho jistý směr a způsob politického a kulturního úsilí. Tato historicko-filosofická práce Masarykova byla často potírána a byla i předmětem vědeckých sporů. Jisto jest, že v jednotlivostech a datech je spor možný, v jádře jde tu však o něco jiného, co nemůže býti předmětem historického badání a ověřování, co je *předmětem víry v národním poslání*, co se musí procítit a chtít. Masaryk shledává, že naši předkové kdykoli v dějinách vynikli, činili to »*vždy spíše mocí ducha než mocí fysickou*«, učí vážiti si mravních prvků lidské práce a nespolehat na pouhou hrubou sílu nebo cynický podvod. A proto *ukládá* českému člověku, aby žil podle ideálů humanity.

V otázce konkrétního programu české politiky neváhá ukázati na nezbytnost *spojení českého zájmu se zájmem rakouským*. Přestavba říše, to je celý program. Za daných poměrů nevidí Masaryk možnost nějakého úplného převratu, ale není pochyby, že si ho ani nepřál, jsa si vědom, že historie neodehrávala by se tak lehce, a bez nebezpečí, jak si to u nás namnoze představovali. V tomto údobí svého působení jde Masaryk hodně do hloubky a klade důraz spíše na obsah politického života, na to, co národ z něj dovede udělat, čím jej kulturně a sociálně dovede naplnit, než-li na formu, na stát sám. Studoval zejména ty velké učitele našich dějin, Jana Husa, Amose Komenského, Františka Palackého a Karla Havlíčka. Uvědomělá láska k národu neznamena nenávist k národu druhému, pěstování vlastního národního kmene nemůže překážeti ostatním a ostatní nemohou překážeti nám, jest třeba jen postavití se na vyšší hledisko, vidět trochu dále za humna. Svému právu a své dobré věci pomůžeme k vítězství jen tenkrát, když ukážeme, že je věcí všech. Tou dobou přikročuje Masaryk k organizaci své vlastní politické strany, pod názvem strany lidové, které však populárně zůstal původní název Masarykovy skupiny: realisté. Bylo to na jaře roku 1900. V tak zv. rámcovém programu této strany a v jeho výkladu, který vůdce sám na ustavujícím sjezdu podal, je jasně patrný nejen vývoj Masarykův za ta dvě desetiletí jeho působení v Čechách, nýbrž i vývoj celkových politických a společenských poměrů u nás, v Rakousku, v Evropě.

Jestli v prvním politickém vystoupení Masarykově v mladočeské straně po slavném nástupu roku 1891 byla patrna ještě stopa *tradice velkého státoprávního zápasu* předešlých desetiletí, objevuje se zde již výsledek jeho kritiky, *politická zkušenost a rozhled po světě naučily jej skromnosti*, ba jistě resignaci. Konstatuje, že státní právo nemůže tou dobou rozhodně býti aktuálním programem. Ale generace příští nemohou býti vázány státoprávním programem dnešním. Vyslovuje přesvědčení, že národ takové minulosti a současně takové vůle k životu, jako je národ náš, si svou samostatnost vybojuje, ale jako pravý realista upírá pozornost právě k tomu rozvíjení národních schopností a sil na všech polích lidského působení, nikoli k onomu vzdálenému a dosud nejasnému cíli nezávislého státu. Chce, aby politická veřejnost pochopila, že státní právo není možno vyhrát jako nějaký proces na základě jen historickém a právním, že je tu nutno počítati se skutečnými poměry, s jednotlivými mocenskými složkami, zájmy a programy, proti nimž třeba stavět také *skutečné síly vlastní*.

Měřen dnešními hledisky jeví se politický program realistické strany snad malomyslným. Může se říci, že historie jej vyvrátila. Ale jeho původce sam nepřál si nic jiného a jestli na prahu dvacátého století neviděl pro svůj národ jiných vyhlídek, nežli na tvrdou pozitivní práci, bylo to patrně proto, že *tou dobou opravdu žádných jiných vyhlídek nebylo*. Rozhodující je otázka, zda Masarykův protihistorický a protiromantický, domněle protistátotvorný program podlamoval národní energii a seslaboval schopnost národa obstáti v příštích zkouškách či *zda naopak činil jej odolnějším, silnějším, výkonnějším, samostatnosti schopnějším a hodnějším?* O odpovědi nemůže býti pochyby. Masarykova metoda pozitivní práce národní, a to nejen v užším politickém smyslu, nýbrž zejména také na poli kulturním, hospodářském a sociálním, byla mladší generací uplatněna ve všech politických stranách a v plnosti národního života. Rozvoj a pokrok českých zemí v řadě posledních let před velkou válkou byl opravdu imponantní a umožnil našemu národu hledět sebevědomě budoucnosti vstříc. Ve skepsi vůči historickému státnímu právu měl ostatně Masaryk četné předchůdce mezi vynikajícími českými politiky. Stačí připomenouti dra Eduarda Grégra s jeho pověstným výrokem o fajfce tabáku, nebo dra Albína Bráfa s jeho »Listy politického kacíře«. Masarykovo učení o přirozeném právu každého živého národa na samostatnost nutilo naše lidi k svrchovanému napětí sil, k ušlechtilému závodění s národy ostatními, k podání důkazu jeho moderní zdatnosti a státotvornosti.

Jedině přirozené právo mohlo také založiti náš nárok na připojení Slovenska a sjednocení obou po tisíc roků odtržených větví. Masaryk byl první, kdo se u nás počal soustavně všimati Slováků, již téměř zasvěcených zkáze. Dr. Vavro Šrobár vypravuje, že již v roce 1890 pozval Masaryk k sobě několik slovenských literátů a vyzýval je k založení časopisu. Nepovedlo se to ihned, ale byl to začátek. Slovenská mládež a ještě živé Slovensko vůbec podléhalo tenkrát silně ruským vlivům a ideologii panslavismu. Hodně se také studoval Tolstoj. Masarykovy spisy počaly však koncem let devadesátých slovenskou mládež silně zajímati. Po svatomartinských slavnostech roku 1897 rýsovaly se ve slovenském kulturním životě jasně dva směry: tradiční rusofilský a mladší, orientovaný na západ, k Čechům, speciálně k Masarykovi. Příštím rokem počíná vycházeti časopis »Hlas«, formulující celý program v duchu Masarykově. Pokrokový, pozitivní. Nespoléhat na bílého cara a cizí vnější pomoc vůbec, usilovat o obecné, rovné, tajné právo hlasovací, o reformu obce a školy, o reformy soudní a správní a péči sociální. A opravdu po deseti letech bylo možno konstatovati nový ruch a život tam, kde se již pomalu rozkládalo ticho hřbitova. Styky s Čechy byly znovu navázány a kulturní souvislost oživena. Půda pro převrat a sjednocení u příležitosti vztahující se světové bouře byla připravena.

Masaryk byl osobně na ní také připraven jako patrně nikdo jiný mezi všemi politiky monarchie, ani důvěrníky vedoucích politických kruhů nevyjímajíc. Byl *zvolen podruhé do parlamentu v roce 1907* na program své vlastní strany, ale s podporou sociálních demokratů, kteří v něm ctili autora »Sociální otázky«, třeba jeho socialismus byl »nekonfesijní«, protimarxistický. Materialismus a mechanismus učení Marxova byl mu docela cizí a nesympatický. Odmítal rozhodně vylučování lidského a mravního prvku z poznání a práce sociální. *Socialismus není a nemůže býti pouhá otázka chleba*, je to otázka lidských duší, ale ovšem idealismus, který se nepostará lidem především o chléb, je pokrytectví. Masaryk burcuje svědomí a pomáhá organisovati dělnictvo, cítí s ním a přispívá mu radou i pomocí, zavrhuje však třídní boj. Žádá porozumění pro hmotné i duchovní potřeby dělníka, jemuž má býti umožněna lidská existence, ale nevěří v zázrak revolučního převratu hospodářského řádu. Uprímnost a prostota Masarykova vystoupení imponovaly dělnictvu, jinak velmi nedůvěřivému k inteligenci, a tak přes kacířské stanovisko k jejich prorokovi Marxovi a přes nepřislušnost k organisaci strany dosahuje Masaryk porozumění a podpory širokých vrstev proletářských a je vlastně jimi vyslán do zákonodárného sboru.

Zde nyní události rozvíjejí se ráz na ráz, docela v jiném směru. Pozornost profesora Masaryka obrací se stále více do oblasti *politiky zahraniční*. Jsou to již léta přímých příprav k válce. Rakousko-Uhersko vrhá se stěmhlav do balkánského imperialismu. *Bosna a Hercegovina*, země srbochorvatské,

svěšené mu Evropou na berlínském kongresu po vítězství Ruska nad Tureckem roku 1878 byly anektovány docela jednostranným rozhodnutím bez dotazu smluvních stran a ovšem bez dotazu obyvatelstva »aby se staříckému mocnáři přinesl dárek k šedesátému výročí jeho vlády«. Masaryk nazval to přímo porušením smluvních závazků i práv domácího obyvatelstva. Vláda ovšem měla také co se obávat evropských zápletek, neboť i římský trojspolkový spojenec žádal v důsledku porušení rovnováhy na Balkáně svolání nového evropského kongresu. Proto inscenoval se na Ball Platze záhřebský monstre-proces, kde třiapadesát předních občanů, zejména Srbů, bylo postaveno před soud pro velezrádné rejdy. Masaryk si zajel do Záhřebu na pozvání některých svých žáků, navštívil i Bělehrad, věnoval se věci svým známým důkladným způsobem a za krátko mohl podat exaktní důkaz, že velezrádné dokumenty, na základě kterých obvinění byli odsuzováni, jsou padělky řemeslného udavače Nastiče, zjednaného rakouským vyslancem v Bělehradě hrabětem Forgachem, který zas jednal jen z pověření samého rakousko-uherského zahraničního úřadu a jeho chefa *barona Aehrenthala*. Byl to ohromný skandál, který pak měl v důsledku řadu dalších bojů a procesů poslance Masaryka v delegacích, v parlamentě i v tisku, zejména známý proces s vídeňským historikem Friedjungem. Výsledek byl, že rakouská politika byla těžce kompromitována před celou Evropou a baron Aehrenthal musil po čase odstoupiti, třeba vděčnost »staříckého mocnáře« byla mu zachována.

Napětí v Evropě a zvláště na Balkáně od té doby rostlo. Masaryk začal zabírat do okruhu své ankety Německo, Rusko, Francii, Anglii. *Sám byl už s Rakouskem hotov*. Přestal věřit, že by vnitřní pozitivní akcí bylo ještě možno dosáhnouti přestavby říše ve smyslu federalistickém a demokratickém, jak to bylo dosud v programu české politiky. Říše je naveskrz prohnílá, nemravná, založená již otevřeně jen na panství jedněch a útisku druhých, operuje násilím a nedá si svou moc vzít jinak než zase mocí. Podle toho, jak jsme výše Masaryka poznali, znamenalo mu *mravní odsouzení zároveň zasvěcení pádu*. Jakmile seznal, že Rakousko spočívá jen na lži a násilí, byl si jist, že nemůže obstát a že třeba jen strhnout, co je na spadnutí. Masaryk byl tou dobou i kulturně v prudkém boji s rakouskou reakcí (Wahrmund, katecheti), byla to tedy úplná roztržka, politický pozitivismus rámcového programu pokrokové strany z r. 1900 byl překonán — skutečnost, která už tenkrát v Čechách způsobila dost nedorozumění. Masaryk počal se sblížovati se stranou národně-socialistickou, stával se radikálem a zase státoprávníkem, což musilo zarážeti v době, kdy hlubší souvislosti mezinárodní politiky nebyly ještě patry. U dvora působila zahraničně-politická činnost Masarykova krajní nelibost. Na jednom delegačním serklu císař si nepohodlného poslance pohrdavě změřil a pak se demonstrativně odvrátil. Masaryk prostě učinil totéž.

Roku 1910 oslavovaly se jeho šedesátiny. Měl za sebou tolik práce a měl již takový význam, že by několika jiným lidem stačil k slávě a odpočinku, ale Masaryk právě tenkrát řekl svým přátelům, že teprve *příští desetiletí bude rozhodující v jeho životě*. A jako vždy, věděl přesně, co říká. Když očekávaná bouře propukla v plné síle na počátku srpna 1914, odejel do Holandska, aby se informoval, jak to vypadá venku. Mluvil se svým starým přítelem profesorem Seton Watsonem, navázal styk s Arnoštem Denisem a Wickhamem Steedem. Když se vrátil, konferoval s předními českými politiky a odejel znovu do Švýcarska, odkud se již nevrátil, ježto dostal včas pokyn, že by zde byl zatčen. Rozhodnutí zdvihnouti otevřený boj proti říši rakouské po boku jejích nepřátel nebylo Masarykovi lehké. Mluví o tom upřímně ve svých pamětech. Byl si ovšem dobře vědom, že »nyní musí svou oposici proti Rakousku dokázat skutkem«. Ale válka a revoluce, to je oposice svého druhu. Masaryk přiznává, že se tohoto osudného rozhodnutí bál. Nebyla to ovšem jen bázeň fysická před risikem smrti, ač ničeho lidského se neodříká, a jsou ve »Světové revoluci« krásná místa, kde o tom mluví, byl to však především jistý ostych před ohromnou dějinnou odpovědností za osud národa a tisíce existencí, které budou musit býti obětovány. Pro Masaryka byl tu i významný *problém zabíjení vůbec*, práva na život jiného. Zabýval se jím theoreticky už dávno a v polemice s Chelčickým a Tolstým dokazoval, že právo sebeobraný musit býti zaručeno, a to stejně národu jako jedinci. Má-li již něčí život býti utracen, nechť

je to ničemný život násilníkův, útočníkův, nikoli nevinný život napadeného. Zde se opět jeví realnost, strážlivost, praktičnost myšlení Masarykova, které jde za zdravým rozumem a evidencí. V problému povstání proti Rakousku zůstávala však především tragická skutečnost, že bratří půjdou zde proti bratřím, neboť masa našich lidí musí přece jen bojovat v řadách rakouských. Masaryk díval se tu na prostého člověka a když viděl, že národní instinkt je zcela bezpečně proti Rakousku a do všech důsledků, neváhal děle.

Na prostou obecnou vzpouru v Čechách nebylo pomýšlení. Zůstati nečinným a čekati jen na Rusy přičilo se ovšem čínorodosti Masarykově a pokud šlo o politickou hodnotu takového spoléhání na Rusy, byl si autor standardního díla »*Rusko a Evropa*« přiliš dobře vědom jeho slabín. *Masarykova orientace ve válce byla od počátku západní*. To neznamenal, že by Rusko chtěl ignorovati, ale znal jeho »hliněné nohy«, znal také germanofilství carismu, znal na druhé straně sílu ústředních mocí a věděl o dlouhém trvání války. A dlouhou válku Rusko nevydrží. Bude první, kdo se pod její tíhou shroutí, kdo propadne revolučnímu rozvratu. Proto opíral svou víru ve vítězství od počátku o demokratický západ, zejména o svět anglosaský, který nemůže strpět vítězství germánského imperialismu a theokracie, jak se vyjadřoval o monarchickém absolutismu, osobujícím si libovolné rozhodování nad životem i smrtí lidí a národů, jak ve smyslu fysickém tak ve smyslu duchovním. Profesor Seton Watson dostal od něho již v říjnu 1914 celý *program organisace nové Evropy*, v němž Rakousko-Uhersko bylo již rozděleno na řadu samostatných států tak, aby 40 milionů Slovanů a Rumunů nemusilo sloužiti za příptěž germánskému tlaku na Balkán a blízký východ. Toto memorandum, které neobsahovalo jenom národní aspirace Čechů, nýbrž přinášelo novou koncepci Evropy a světové politiky, vzbudilo v Londýně podiv a pozornost a po válce se splnilo téměř do poslední tečky. Anglický důvěrník Masarykův poznamenává, že tou dobou nebylo v odpovědném postavení muže, který by měl tak jasné představy o tom, co chce a o tom, co přijde. Masaryk usadil se nejprve ve Švýcarsku, kde záhy dostalo se mu spolupracovníka v osobě mladého agilního profesora Beneše. Řečí u příležitosti 500leté památky upálení M. J. Husi zahájil své veřejné působení. Byl pak povolán na King's College v Londýně, zatím co dr. Beneš vedl kancelář československého komitétu v Paříži. Roku 1917 podařilo se našim dostatí do prohlášení válečných cílů Dohody, jež ministr Briand zasílal v odpověď na vyzvání Wilsonovo, také »osvobození Čechoslováků«. Bylo to sice ještě velmi neurčité a nezávazné, ale bylo to přece jen už mezinárodní uznání naší existence jako jednotného a ku státní samostatnosti usilujícího národa.

V tu dobu bylo největší starostí naší zahraniční representace zabrániti vlivům, které působily pro zvláštní mír dohody s Rakouskem. Masaryk-humanista musil si tu přátí, aby válka toto nesmírné krveprolévání a plození bídy, brzy nepřestala, neboť pak by naše samostatnost byla obětována kompromisu s nepřitelem. Toto své »protihumanní« stanovisko odůvodňoval tou nepopíratelnou skutečností, že válka, která by nebyla dovedena až do důsledku, válka podle tenkrát oblíbeného pacifistického hesla mír bez vítězů a bez poražených musila by se zakrátko obnoviti a škod a krve bylo by pak ještě více. Účel nesvětí prostředky, ale poctivý boj je poctivý prostředek k poctivému cíli osvobození a sjednocení národa. V tomto přesvědčení přemáhal Masaryk všechny překážky a nebál se ani v nejtěžších dobách, že by jeho práce mohla skončiti katastrofálně. Jednou z nejvíce tragických situací války byla *ruská revoluce* z roku 1917, která Masaryka ovšem nepřekvapila a která také nebyla jím chápána tak optimisticky, jak se leckde v demokratických kruzích na západě dalo. Odebral se ovšem ihned na místo, aby poznal z vlastního názoru, co se děje a nabyl obrazu co nejchmurnějšího. Trojka se řítíla. Bylo nutno pomýšleti na záchranu našich lidí, naší vojenské organisace. Té se v ruském uvolnění s počátku dařilo. Za carské vlády nebyly samostatné formace československé armády, které se tou dobou tvořily již ve Francii, připouštěny. Velmoci měly arci své důvody hledět na vytváření československých legií z přeběhlíků a zajatců rakousko-uherské armády se smíšenými pocity. Odporovalo to celé dosavadní tradici, vojáků z nepřátelské armády nemělo se nikdy používatí proti jejich bývalým velitelům. Masaryk musil namáhavě dokazovati, že jsme zvláštním národem, Rakouskem porobeným, národem

s potenciální samostatností, který žádá své právo na válčení po boku mocí » spojených a přidružených « proti společnému nepříteli. Když v Rusku přišli k veslu bolševici, popírající všechny spojenecké svazky, a ženoucí revoluční principy do krajností, odejel profesor Masaryk přes Sibiř do Ameriky a vyzval legie, aby se hleděly dostati z ruského zmatku a pokračovati v úloze protirakouského boje na frontě západní. Otázka naší *intervence v ruských vnitřních svárech* nemohla se nikdy vážně klást. Na to naše síly naprosto nestačily. Krom toho odporovalo to ovšem demokratickému přesvědčení našeho revolučního vůdce ukládati komukoli násilím vůli cizí, třeba sebe lépe míněnou. Čechoslováci nebyli povoláni k tomu, aby v Rusku dělali pořádek. Když byly naše legie proti úmyslu zapleteny do boje, bylo to ovšem něco jiného. Za to je Masaryk neodsoudil, byla to však epizoda, která nemohla vésti k definitivním výsledkům. Vykonala své poslání tím, že strhla na Čechoslováky na čas pozornost celého světa a pokryla toto dosud neznámé jméno slávou hrdinů.

V roce 1918 byl Masaryk v Americe obepluv zeměkouli a jeho vliv na presidenta *Wilsona* ukázal se patrně v osudné výměně telegramů s *Andrássem*, ministrem umírajícího Rakouska, kde bylo *odmítnuto jakékoliv jednání s padlou monarchií před uznáním samostatnosti jejích národů*. V Paříži zatím dosáhl Beneš postupně uznání Československa za samostatnou válčící moc a pak i uznání Národní rady za vládu československou (14. října 1918). 28. října dochází pak k převratu doma a 14. listopadu jsou ve slavnostní schůzi revolučního Národního shromáždění Habsburkové prohlášeni za zbavené trůnu a *Tomáš G. Masaryk zvolen aklamací prvním presidentem nezávislé republiky československé*.

Neznal by Masaryka, kdo by se mohl domnívat, že tím považoval cíl svého života za dosažen a práci za skončenu. Když se jej ptali cizinci na lodi, nesoucí jej ke břehům Evropy, jaké má pocity, že přece musí býti nesmírně šťasten po dosažení takových výsledků: národ bez vyhlídky na samostatnost s jednou větví v porobě rychle usýchající, nyní sjednocen a svobodný a on, psanec, živící se mimořádnou profesurou na cizích universitách, presidentem vítězného státu, odpovídal, že nemá času analysovati svoje pocity, ani se prostě radovat, poněvadž myslí již docela na to, co bude dále, jaké obtíže *organisace a konsolidace nového státního zřízení* jej očekávají doma. Nedělal si ani žádných ilusí, nezná odpočívání na vavřínech. Pátral po nových překážkách, jež bude třeba překonati. Věděl docela dobře, že mír nebude slavností, převrat přinese s sebou nesmírné problémy nejen politické, nýbrž také zvláště hospodářské a sociální. Pomýšlel na to, co s cizorodými občany republiky, neboť nemohlo býti pochyby, že musíme prakticky zahrnout do nového útvaru miliony Němců, Maďarů atd., jak utvářiti poměr k sousedům, zejména k bývalým společníkům v monarchii, jak získat spojence proti návratu Habsburků a proti odvetě zejména maďarské, jak koncipovati ústavu, jak provést nálehavou pozemkovou reformu a reformy sociální i kulturní (rozluka církve od státu). Masaryk nemohl svůj nejvyšší úřad ve státě přijmouti jako čestnou pensí v roli pouhého skvělého figuranta, to bylo pro něho fyzickou nemožností. Stal se celým svým životem skutečným vůdcem svého lidu, osvědčil svou povolanost i vyvolenost myšlením, řečí i skutky, považoval by za zradu svého poslání, kdyby ze své vůle a pro své pohodlí odcházel na odpočinek. Jestli se nedávno mohlo mluvit o tom, že president by byl ochoten odstoupiti za určitých okolností, tedy to mělo jen ten smysl, že by tak byl vykonal ještě jeden historický čin, že by vybráním svého nástupce zajistil *prodloužení svého díla do budoucnosti*, která pro něho samého nutně již jest velmi omezena. Na počátku i na konci je neúnavná pozornost a činorodost, mravní povýšenost a rigorosnost hledání pravdy a správné jednání typickým znakem této osobnosti.

Jednou z nejkrásnějších známek Masarykovy velikosti, kterou procítují všichni, kdož mu přijdou na blízko, je právě naprostá objektivita a přímo neosobní chlad, s nímž mluví o své existenci, o svém životě a smrti. Splývá dnes již úplně se svým dílem, s národem a státem. Záleží mu jen na tom, aby republika žila a prospívala, aby jí byl zachován mír vnější i vnitřní. Je povýšen nad strany a nad všechny jednotlivosti, poněvadž je všechny přehlíží a naučil se svou filosofickou školou myšlení a života nazírat i na ně sub specie aeterni. Že nepovažuje mír a žití vůbec za nejvyšší statky, dokázal za války. Jen mír čestný a život svobodný a dobrý stojí za to. Ještě nedávno vyjádřil se znovu o nezbyt-

nosti silné a věrné branné moci. Musíme dovést se bránit a ubránit. Musíme dovést zachovat, co jsme s takovými oběťmi dobyli. Ale jde o to, jak si nejlépe zajistíme a udržíme svoji svobodu. A tu odkaz Masarykův bude znít stejně jako znělo jeho první poselství po návratu do vlasti, ba jako znělo jeho poselství hned při příchodu do českého života z ciziny před padesáti lety. Státy se udržují tím, čím vznikly. My jsme nepřekonali své odpůrce svou vlastní fyzickou silou, to nebylo možné. Zvítězili jsme, poněvadž jsme dovedli spojit svou věc s věcí silnější a ta byla silnější proto, že to byla věc správná a spravedlivá, dovedli jsme se spojit s věcí svobody národů a vlády lidu, proti věci slabší, poněvadž nepoctivé a nespravedlivé proti imperialismu a absolutismu. Dovedli jsme přesvědčiti Evropu a celý svět, že naše volnost a nezávislost je v zájmu jejich vlastní bezpečnosti, v zájmu evropské rovnováhy a míru. Získali jsme tak celý svět za spojence a on musí jím zůstat, pokud my zde ve střední Evropě budeme plnit své vyrovnávací a sjednocující poslání mezi národy i sociálními třídami. Nekřivdit a křivdy nesnášet, to je ve zkratce smysl a obsah celé politické a státní myšlenky Masarykovy.

DR. RUDOLF KŘOVÁK:

PRESIDENT REPUBLIKY A MEZINÁRODNÍ SMLOUVY.

Předneseno v Právnické jednotě dne 13. března 1930.

I. ÚVOD.

V posledních necelých čtrnácti dnech jsme prožili dvě významná jubilea. Osmdesátým narozeninám presidenta republiky předcházelo jen o týden desáté výročí vzniku naší ústavní listiny. Ujasnili jsme si všichni znovu, že nebyti Masaryka, nebylo by Československé republiky. A proto není ani nadsázkou říci, že nebyti Masaryka, nebylo by ani ústavní listiny.

V tom obě jubilea souvisí. Přes to nebylo nikoho, kdo by nám pověděl v těchto dnech, jaký podíl měl jubilant i na obsahu ústavní listiny. Nevím, bude-li kdy splacen tento dluh dějinám. Ale tolik již ze samé ústavní listiny je patrné: byl-li v ní brán zřetel vůbec k osobnosti našeho prvního presidenta, dále se tak v prvé řadě jen ve smyslu negativním, pod zorným úhlem toho, co by se mohlo státi, až president-Osvoboditel nebude již presidentem. Vidíme-li v tom důkaz přímočarosti tvůrců naší ústavní listiny, je to jistě i důkazem prozíravé státnickosti a zásadovosti našeho presidenta-demokrata. Musíme mu býti i za to vděční.

Dřívější častější volání, aby byl president u nás nadán více právy, aby se v jeho rukách soustředila větší moc, se značně již utišilo konsolidací poměrů. Ale živý příklad jiných států nedává mu zmlknouti zcela.

Není snad proto na škodu uvědomiti si, že jsou dva velmi důležité obory státní moci, kde ani naše ústavní listina nebyla právě skoupá, když určovala presidentská práva. Jsou to věci národní obrany a věci mezinárodní.

President republiky je vrchním velitelem veškeré branné moci československé — a to nikoliv jen na papíře, jak si snad mnozí představovali. — Zastupuje stát na venek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, přijímá a pověřuje vyslance, prohlašuje válečný stav, vypovídá válku a sjednává mír.

Pestrá to směsice práv. Mnohá připomínají nejosudovější chvíle státu. Budiž mi však dovoleno, abych z nich dnes vyňal ono, jež se nejspíše uplatňuje v míru a jímž se zpravidla také mír upevňuje.

Je to právo, vyjádřené co do předmětu druhou větou § 64 č. 1 úst. listiny slovy: »Sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy«.

Krátká a na prvý pohled jako křičící jasná věta, ale ve skutečnosti: co slovo, to problém, ba vlastně řada problémů.